

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КАТЕГОРІЯ ЖИТТЯ У ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ ФОНДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті на матеріалі англійської мови досліджено лінгвокультурні аспекти фразеологізмів, що вербалізують концепт “життя”. Здійснено спробу виокремити підгрупи концептуальних метафор, реалізованих у фразеологічних одиницях, що репрезентують досліджуваний концепт. У результаті аналізу були виявлені концептуальні та лінгвокультурологічні ознаки сприйняття життя в англійській лінгвоспільноті на матеріалі фразеологічного фонду, а також розроблено класифікацію метафоричних номінацій, що характеризують асоціативно-когнітивні складники концепту “життя”.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, концептуальна метафора, лінгвістичні аспекти, культурологічні ознаки.

Dzherikh O. Existential Category of Life in the Phraseological Fund of the English Language. *The article examines the linguistic and cultural aspects of idioms that verbalize the concept of life in the English language. Life is one of the basic categories of the anthropological paradigm and, as one of the ethnopsychological parameters of any nation, it forms the core of its national conceptual sphere. The object of the research is English phraseology as a means of verbal explanation of the concept LIFE. The relevance of the study is due to the lack of a comprehensive study and lexical classification of phraseologisms, which represent the concept of life in the English linguistic community. The purpose of the study is the analysis of phraseological metaphorical transfers and the development of a typology of associative metaphors of this concept. The continuous sampling method based on identifier words, the systematic approach, and the method of corpus analysis were used in the research.*

An attempt was made to single out the subgroups of conceptual metaphors that form the investigated concept. As a result of the analysis, conceptual, linguistic and cultural characteristics of the perception of life in the English language community were revealed on the basis of the phraseological fund. Phraseologisms explicating the LIFE concept manifest social, temporal, value, local, naturalistic and emotional aspects of life. The predominance of the metaphorical model “life is material well-being” is revealed, which is marked by positive connotations. Hence, it is possible to draw a conclusion about a person's desire for success and well-being in the English culture. The social characteristics of life are based on antinomies, such as: wealth – poverty, ease – difficulties, phraseologisms get a general axiological assessment, where a positive assessment of the studied concept is mainly related to material well-being, and a negative one – to its absence.

Key words: concept, phraseology, conceptual metaphor, linguistic aspects, cultural peculiarities.

Вступ

В епоху глобалізації, зближення культур і розвитку міжкультурної комунікації особливої актуальності набувають знання про відображення фундаментальних категорій у мовних картинах світу.

Феномен “життя” є однією з базових категорій антропологічної парадигми і як один із етнопсихологічних параметрів будь-якого народу утворює поряд з іншими концептами ядро його національної концептосфери. За словами О. Близнюка, концепт “життя” пов’язаний з поняттям “роду” (Близнюк, 2008). Життя людини є не тільки особистою реальністю, а й частиною родини, колективу та народу, з якими його еднають корені, традиції та історія. Тому будь-яка мова містить багато фразеологізмів та ідіом, що пов’язані з поняттям “життя” і означають різні його аспекти.

Концептуальну картину світу на матеріалі фразеологічних одиниць (ФО) досліджує чимало вітчизняних та закордонних лінгвістів. Ж. В. Краснобаєва-Чорна (2009) зосереджується на фраземах, що вербалізують концепт ЖИТТЯ в українськомовному просторі. Л. Я. Гнатюк (2019) приділяє увагу лінгвокультурним особливостям антропоцентричних фразеологізмів на матеріалі різноструктурних мов. Значний внесок у розвиток лінгвокультурології зробили Ж. Кольсон (2008) та С. Грейнджер (2008), які розглядали різні типи фразеологізмів та їхню роль у мовленні. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю комплексного вивчення та лексичної класифікації ФО, що репрезентують концепт LIFE в англійській мові. Тому виникає потреба аналізу об’єктивації концепту LIFE в англійській мовній картині світу на матеріалі фразеологічних одиниць.

Метою дослідження є аналіз фразеологічних метафоричних образів “життя” та розробка типології асоціативних метафор цього концепту. Для досягнення мети були поставлені завдання: 1) виявлення та аналіз ФО концепту LIFE; 2) типологізація асоціативних метафор, що номіналізують досліджуваний концепт.

Об’єктом дослідження є англійські фразеологізми як засіб вербальної експлікації концепту LIFE. Предмет аналізу — об’єктивація концепту LIFE в сучасній англійській мові на матеріалі фразеологізмів.

Методи дослідження

У розвідці використані метод суцільної вибірки за словами-ідентифікаторами, що вербалізують концепт LIFE, принцип системного та цілісного підходу до вивчення екзистенційної категорії “життя”, аналіз і синтез, описовий метод для інвентаризації досліджуваних одиниць та пояснення особливостей їх функціонування на сучасному етапі розвитку мови.

Виклад основного матеріалу

Фразеологізми являють собою семантично пов'язані словосполучення і речення, що відтворюються в мовленні у фіксованому вигляді та передають певне лексико-семантичне значення (Скрипник, 1973). Через фразеологізми відображаються особливості менталітету та культури народу, вони допомагають краще зрозуміти світогляд, традиції, звичаї та інші аспекти культури певної лінгвоспільноти. Як зазначає І. В. Корунець, фразеологізми передають інформацію у вигляді «семантично ускладнених одиниць мови» (Корунець, 2001: 140).

Джерелом формування ілюстративного корпусу слугували фразеологічні словники англійської мови (Collins COBUILD, Oxford Dictionary of Current Idiomatic English), з яких були відібрані 130 ФО за словом-ідентифікатором, що вербалізує концепт LIFE. Аналіз матеріалу дав змогу зробити висновок, що досліджувані ФО реалізуються в 11 асоціативно-когнітивних моделях, представлених нижче.

1. Життя – матеріальне благополуччя.

Життя як матеріальне благополуччя втілюється у фразеологізмах *to live in a big way* ‘жити на широку ногу’; *to live high* ‘жити в розкоші’; *live in grand style* ‘жити на широку ногу’; *to live at a high rate* ‘жити на високому рівні’; *to live high off the hog* ‘жити в розкоші’. Окрім матеріального забезпечення, ФО відображають комфорт (*a life of ease* ‘комфортне життя’, *a soft life* ‘букв. м’яке життя’, *a high life* ‘букв. високе життя’), активність (*in the prime of life* ‘у розквіті сил’, *to be the spice of life* ‘надавати гостроти життю’), повноту (*a full life* ‘повне життя’, *to live life to the fullest* ‘жити наповну’), тепло (*to look on the sunny side of life* ‘звертати увагу на позитивне’, *life is a beach* ‘букв. життя неначе пляж’), успішність (*zenith of life* ‘розквіт’), чарівність (*to bear / lead / live a charmed life* ‘мати чарівне життя’). Щасливе життя пов'язане з оптимізмом та надією на сонячне майбутнє, що вербалізується в *to look*

on the sunny side of life ‘дивитися на сонячний бік життя’. Життєвий шлях порівнюють з вальсом у вислові *to waltz through life* ‘мати легке життя’, якщо людина не має складних етапів або перешкод і легко досягає успіху.

Вислів *lead the life of Riley* ‘купатися в розкоші’ походить із популярної пісні 1880-х років «Is That Mr. Reilly?», у якій головний герой описує, що він зробив би, якби раптом став багатим. Безтурботне життя порівнюється із чашею вишні – *life is just a bowl of cherries*. Цю фразу, що походить з назви пісні Лью Брауна (1931), часто вживають з іронією.

2. Життя – труднощі.

Важке життя пов’язане як з фізичними (*be on life support* ‘бути підключеним до апарату ШВЛ’) або емоційними (*a rotten life* ‘погане життя’, *a dog’s life* ‘собаче життя’), так і міжособистісними труднощами (*cat-and-dog life* ‘постійні сварки, як кіт з собакою’), а також характеризується низьким рівнем матеріального забезпечення (*live on air* ‘жити Божим духом’, *a low life* ‘скромне життя’, *live on nothing* ‘жити з повітря’, *a hard-knock life* ‘важке життя’, *live from hand to mouth* ‘жити впроголодь’). Проте іноді люди не помічають неприємних аспектів життя, що в англійському вислові *a seamy side of life* ‘зворотній бік життя’ порівнюється із зшитими швами одягу. Про те, що життя складається не лише з приємним моментів, свідчать такі ідіоми: *life isn’t all beer and skittles* ‘букв. життя – не лише пиво та кеглі’, *life isn’t all sunshine and rainbows* ‘букв. життя – не лише сонячне світло та веселки’, *life isn’t all peaches and cream* ‘букв. життя – не лише персики та вершки’.

3. Життя – часовий простір.

Хронологічний перебіг годин, днів і років на годинниках та календарях – це стійке, вимірне явище на противагу людському сприйняттю життєвого часу. Життя має певний початок (*to begin one’s life* ‘розпочати життя’), тривалість (*to have the time of life* ‘добре проводити час’, *at one’s time of life* ‘у цей момент життя’) та кінець (*to end life* ‘завершити життя’, *to end one’s days* ‘букв. закінчити свої дні’, *to live out one’s days* ‘прожити свої дні’). На швидкоплинність життя вказують вислови *life is short and time is swift* ‘життя коротке, а час швидкий’ та *life is short, art is long* ‘мистецтво вічне, життя коротке’, *life is but a span* ‘життя коротке’.

Подібно до того, як минають часи доби, змінюючи один одного, так і проходить людське життя – від молодості, що в англійській лінгвостильності асоціюється з ранком, до похилого віку, порівняного з вечірнім часом: *morning of life* ‘молодість, букв. ранок життя’, *afternoon of life* ‘зрілий вік’, *evening of life* ‘похилий вік, букв. вечір життя’. Єдина відмінність полягає в тому, що фази доби носять циклічний характер на противагу віку людини, який є лінійним та незворотнім.

4. Життя – місцеперебування.

В англійській мовній картині світу концепт LIFE, окрім темпоральних, має локальні ознаки та представлений у концептуальній метафорі “життя – місцеперебування”. Початок життя втілюється у фразеологічних одиницях за допомогою дієслів руху із семантичним компонентом наближення: *to come to life* ‘розпочате життя’, *to enter life* ‘увійти в життя’. Водночас кінець життєвого шляху асоціюється з відходом, відправленням до іншого світу: *to depart from this life* ‘піти із цього життя’. Саме життя для людини є певною оболонкою або місцем перебування: *to be in one’s life* ‘бути в чийсь житті’, *to be settled in life* ‘знайти своє місце в житті’.

5. Життя – цінність.

Ще з давніх часів філософи репрезентували життя як найвищу цінність буття, підкреслюючи важливість та пошану до індивідуального людського життя. Концептуальна метафора “життя – цінність” висловлює ідею, що життя має велику цінність та важливість. Ця метафора не тільки підкреслює: кожне життя є унікальним та цінним і потрібно поважати його, дбати про нього та захищати його, а й нагадує про те, що життя може бути дуже коротким, тому ми маємо цінувати кожен момент і жити повноцінно.

Значення відчайдушної боротьби за життя втілено у ФО *for dear life* ‘відчайдушно, терміново’, що відображає небезпечну або важку ситуацію, у якій перебуває людина: *When the boat capsized, I hung on for dear life.* – Коли човен перекинувся, я тримався з усієї сили. ФО *as much as (one’s) life is worth* та *all one’s life is worth* означає робити щось з великим зусиллям, щоб уникнути негативних наслідків, часто пов’язаних з безпекою або репутацією людини.

6. Життя – боротьба.

У житті людині доводиться стикатися з різними труднощами, викликами та перешкодами, тому життя являє собою постійну боротьбу

для досягнення мрій та мети. Життя як постійна боротьба з багатьма перешкодами та викликами, які потрібно подолати, вербалізується за допомогою ФО: *life is a battle* ‘життя – це битва’, *life is a battlefield* ‘життя – це поле битви’, *to fight for your life* ‘боротися за життя’. Ідіома *battle for survival* відноситься до ситуації, коли хтось стикається з особливо важким викликом або перешкодою і має зробити все можливе, щоб вижити.

7. Життя – шлях.

“Життя – шлях” є концептуальною метафорою, яку використовують для порівняння життєвого шляху з фізичним або дорогою, підкреслюючи ідею, що життя – це процес, який має початок та кінець. Життєвий шлях може бути швидкоплинним (*life is a highway* ‘життя неначе магістраль’) або довготривалим (*life is a journey of a thousand miles* ‘життя – це подорож у тисячу миль’), важким (*life is a long and winding road* ‘життя – довга й звивиста дорога’, *life is a rough road* ‘життя – це важка дорога’, *life is a dead end* ‘життя – тупик’) або повним радості та задоволення, залежно від обраного напрямку та прийнятих рішень. В англійському мовному просторі життя порівнюється з подорожжю: *life is a journey* ‘життя – подорож’, *life is a voyage* ‘життя – вояж’. Життя протікає з різною швидкістю (*to live on the slow lane* ‘жити в повільному темпі’, *to live on the fast lane* ‘жити в швидкому темпі’), іноді воно сповнене несподіваних викликів і можливостей, злетів і падінь (*life is a road full of turns and twists* ‘букв. життя – дорога, сповнена поворотів’, *life is a rollercoaster* ‘букв. життя – американські гірки’), являє собою довгу подорож, що вимагає витривалості та наполегливості (*life is a marathon, not a sprint* ‘букв. життя – це марафон, а не спринт’). У суспільстві є люди різних соціальних прошарків, різного соціально-економічного статусу та походження, і кожен з них має свої життєві історії, що відображено у вислові *every walk of life* ‘з різних верств суспільства’. Крім того, кожна людина має свій спосіб життя, який відображає її унікальність (*a way of life*), і певну низку подій, що формують її життєвий шлях (*a life line*).

8. Життя – величина.

Життя репрезентоване як певний об’єкт, що має фізичні властивості та який можна виміряти. ФО *larger than life* ‘неймовірний’ використовують, щоб описати когось або щось, що перевищує звичайні стандарти або очікування.

Життя можна виміряти за допомогою стандартних мір, таких як дюйми (*within an inch of one's life* 'на волосинці від смерті') або порівняти до розміру долонь (*to take one's life in one's own hands* 'взяти життя у свої руки').

9. Життя як віддаленість від реальності.

Ця метафорична модель вказує на те, що існує розрив між світом, як його сприймає особа та яким він є насправді. Люди можуть жити у своєму власному світі фантазій та уявлень, які не відповідають реальності: *to live in a dream / fantasy / imaginary world* 'жити в уявному світі мрій і фантазій', *to live in a world of your own* 'жити у власному світі'. Проте життя в уявному світі без урахування реальних обставин може бути небезпечним та привести до невдач: *to live in a fool's paradise* 'жити ілюзіями'.

10. Життя як суб'єкт.

Ця метафорична модель базується на уявленні про життя як окремої сутності з власною волею та здатністю діяти. Неначе істоту, життя можна турбувати, мучити або врятувати: *to bother the life out of somebody* 'дошкуляти комусь', *to plague the life out of somebody* 'дошкуляти комусь', *to scare the life out of someone* 'налякати до смерті', *to escape with life and limb* 'втекти живим і здоровим'.

11. Життя як повітря.

Концептуальна метафора "життя як повітря" описує життєвий шлях людини, яка потребує постійного дихання. Наведені нижче ФО вказують на те, що подихом можна оживити щось або когось, надати нового початку, енергії та ентузіазму: *to breathe a new life* 'вдихнути нове життя', *to infuse a new life* 'вдихнути нове життя'. Антонімічним висловом є *to gasp out one's life* 'букв. видихати життя', де, неначе повітря, людина востаннє "видихає", відпускає своє життя.

Висновки

Когнітивно-концептуальний аналіз концепту LIFE на рівні ФО показав неоднорідні ознаки, що характеризують структуру концепту LIFE в англomовній картині світу. Було розроблено когнітивно-асоціативну класифікацію ФО, яка охоплює такі метафоричні моделі: життя як матеріальне благополуччя, життя як труднощі, життя як шлях, життя як цінність, життя як величина, життя як суб'єкт, життя як повітря, життя як місцеперебування, життя як боротьба,

життя як труднощі, життя як часовий простір, життя як віддаленість від реальності.

ФО, що експлікують концепт LIFE, маніфестують соціальні, темпоральні, ціннісні, локальні, натуроморфні та емоційні ознаки життя, причому відзначається переважання метафоричної моделі “життя – матеріальне благополуччя”, маркованої позитивними конотаціями. На підставі цього можна зробити висновок про прагнення людини до успіху та благополуччя в англійській лінгвокультурі.

У результаті аналізу ФО концепту LIFE виділено групу ФО, яка відображає соціальні особливості життя. Цікаво відзначити, що ФО отримують загальну аксіологічну оцінку, де позитивнооцінені складники концепту LIFE пов'язані в основному з матеріальним благополуччям, а негативні – з його відсутністю. Характерними для англійської лінгвокультури є ознаки “благополуччя”, “цінність”, “швидкоплинність”.

Перспективою дослідження є аналіз та інтерпретація фразеологічних номінацій концептів “життя” та “смерть” у німецькомовному лінгвопросторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Близнюк, О. О.** (2008). Концепти “життя” і “смерть”: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов). (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т.
2. **Гнатюк, Л.** (2014). Лінгвокультурний і функційно-прагматичний аспекти антропоцентричних фразеологізмів на матеріалі одно- і різноструктурних мов (української, російської, польської, англійської). *Лінгвістичні дослідження*, 37, 3–9.
3. **Корунець, І. В.** (2001). *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*. Вінниця: Нова книга.
4. **Краснобаєва-Чорна, Ж.** (2009). *Сучасна концептологія: концепт життя в українській фраземіці*. Донецьк: ДонНУ.
5. **Скрипник, Л. Г.** (1973). *Фразеологія української мови*. Київ: Наук. думка.
6. **Collins COBUILD Idioms Dictionary** (2011). New York: HarperCollins Publishers.
7. **Colson, J.** (2008). Cross-linguistic phraseological studies: An Overview. In Granger, S, & Meunier, F. *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (pp. 191–206). Amsterdam: John Benjamins.
8. **Granger, S., Meunier, F.** (2008). *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
9. **Oxford Dictionary of Current Idiomatic English** (1984). Oxford: Oxford University Press.

REFERENCES

1. **Blyzniuk, O. O.** (2008). Kontsepty “zhyttia” i “smert”: lnhvokulturolohichniy aspekt (na materialii paremiinoho fondu ukrainskoi ta italiiskoi mov) [The concepts of “life” and “death”: the linguistic and cultural aspect (based on the material of the Ukrainian and Italian language paremic fund)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv. nats. lnhv.

un-t [in Ukrainian]. 2. **Hnatiuk, L.** (2014). Linhvokulturnyi i funktsiino-prahmatychnyi aspekty antropotsentrychnykh frazeolohizmiv na materiali odno- i riznostrukturnykh mov (ukrainskoi, rosiiskoi, polskoi, anhliiskoi) [Linguistic and functional-pragmatic aspects of anthropocentric phraseology based on the material of mono- and multi-structural languages (Ukrainian, Russian, Polish, English)]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic studies*, 37, 3–9 [in Ukrainian]. 3. **Korunets, I. V.** (2001). *Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad) [Theory and practice of translation (aspect translation)]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian]. 4. **Krasnobaieva-Chorna, Zh.** (2009). *Suchasna kontseptolohiia: kontsept zhyttia v ukrainskii frazemitsi [Modern conceptology: the concept of life in Ukrainian phrasemics]*. Donetsk: DonNU [in Ukrainian]. 5. **Skrypnyk, L. H.** (1973). *Frazeolohiia ukrainskoi movy [Phraseology of the Ukrainian language]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian]. 6. **Collins COBUILD Idioms Dictionary** (2011). New York: HarperCollins Publishers [in English]. 7. **Colson, J.** (2008). Cross-linguistic phraseological studies: An Overview. In Granger, S, & Meunier, F. *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (pp. 191–206). Amsterdam: John Benjamins [in English]. 8. **Granger, S., Meunier, F.** (2008). *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Amsterdam: John Benjamins [in English]. 9. **Oxford Dictionary of Current Idiomatic English** (1984). Oxford: Oxford University Press [in English].

Джеріх Олена Сергіївна – аспірант кафедри теорії і практики перекладу, Донецький національний університет імені Василя Стуса; вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, Україна.

Tel.: +38-093-302-59-13

E-mail: eleonori@ukr.net; o.dzherikh@donnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-1578-8334>

Dzherikh Olena Serhiivna – Postgraduate Student at the Department of Theory and Practice of Translation, Vasyľ Stus Donetsk National University; 21 600-richchia Str., Vinnytsia, 21021, Ukraine.

Надійшла до редакції 24 березня 2023 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Джеріх О. С. Екзистенційна категорія *життя* у фразеологічному фонді англійської мови. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. О. В. Халіман. Харків, 2023. Вип. 58. С. 174–182. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.58.12>*

APA: Джеріх, О. С. (2023). Екзистенційна категорія *життя* у фразеологічному фонді англійської мови. *Лінгвістичні дослідження*, 58, 174–182. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.58.12>